

ТЕМА 4. МЕТОДИ ПРОСТОЇ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ

1. Поняття та класифікація методів простої екстраполяції
2. Парний регресійний аналіз

4.1. Поняття та класифікація методів простої екстраполяції

Екстраполяція часового ряду – це подовження існуючої динаміки досліджуваного показника на майбутні періоди. Передумовою проведення екстраполяції є припущення про інерційність економічних процесів. Тобто, якщо в минулому спостерігалась певна тенденція розвитку того чи іншого явища, то в майбутньому, з високою ймовірністю, вона також буде зберігатись. При цьому, період прогнозування не повинний перевищувати третину від тривалості ретроспективних даних.

Методи простої екстраполяції відносяться до групи формалізованих (фактографічних) методів прогнозування й призначені для математичного опису загального тренду в розвитку досліджуваного явища за умови, що всі рівні часового ряду мають однаковий вплив на його формування, незалежно від строку їхньої давності.

До методів простої екстраполяції належать:

1. Методи парного регресійного аналізу – використовуються для встановлення функціонального взаємозв'язку між двома показниками, один з яких виступає фактором, а інший – результатом.

$$y_{\text{розрах}} = f(t), \quad (1)$$

Де t – номер періоду часу; $y_{\text{розрах}}$ – розрахункове значення показника, для якого виконується прогнозування.

В якості факторного показника в даному випадку виступає час t . Серед основних видів парної регресії розрізняють: лінійну, степеневу, логарифмічну, поліноміальну, гіперболічну та експоненційну залежності.

2. Методи множинного регресійного аналізу – використовуються для встановлення функціонального взаємозв'язку між результативним показником й множиною факторів $x_1, x_2, \dots, x_n$, де $n \geq 2$.

$$y_{\text{розрах}} = f(x_1, x_2, \dots, x_n), \quad (2)$$

В свою чергу, для кожного з цих факторів може бути побудований прогноз методами парної екстраполяції:

$$x_1 = f_1(t); x_2 = f_2(t); \dots; x_n = f_n(t), \quad (3)$$

В основі побудови прогнозів (1) та (2) покладений метод найменших квадратів.

4.2. Парний регресійний аналіз

Процес побудови однофакторної регресійної моделі (парний регресійний аналіз) розпочинається з вибору відповідного типу математичної залежності, яка найкраще відображає характер досліджуваного взаємозв'язку.

Від правильного вибору форми залежності, в кінцевому випадку, залежать результати прогнозування. Для вирішення даної задачі будується діаграма розсіювання, яка може приймати будь-який вигляд, рис.1.

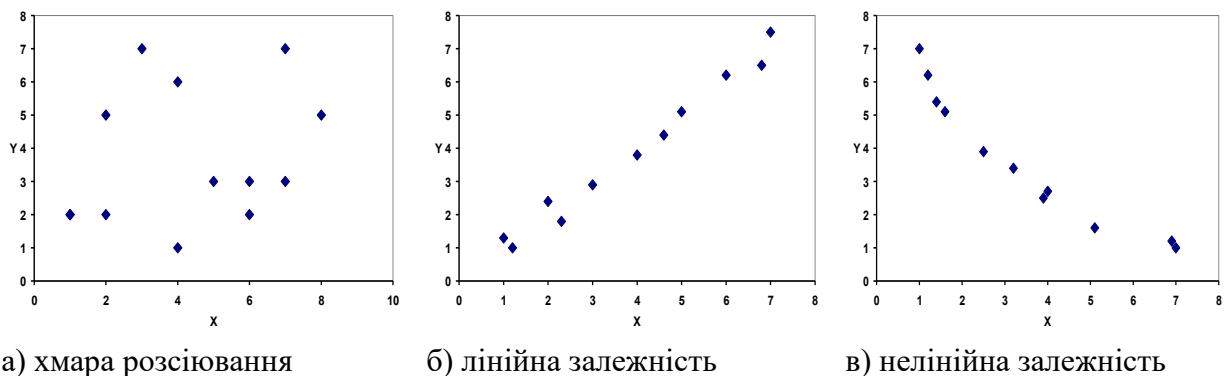

Рис. 1. Діаграми розсіювання

По зовнішньому вигляду скупчення рівнів часового ряду висувається гіпотеза про форму залежності між змінними:

1. Лінійна залежність:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 x;$$

2. Парабола другого та третього порядків, відповідно:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 x + a_2 x^2;$$

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 x + a_2 x^2 + a_3 x^3;$$

3. Степенева залежність:

$$y_{\text{розр}} = a_0 x^{a_1};$$

4. Гіперболічна залежність:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + \frac{a_1}{x};$$

5. Логарифмічна залежність:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 \ln(x);$$

6. Експоненційна залежність:

$$y_{\text{розр}} = a_0 e^{a_1 x}.$$

В усіх цих прикладах невідомими є параметри рівнянь $a_0, a_1, \dots, a_n$, які необхідно знайти. Причому, побудована трендова компонента повинна максимально наближатись до ретроспективних рівнів часового ряду. Для вирішення даного завдання використовується метод найменших квадратів. Розглянемо приклад його застосування для лінійної залежності, рис. 2.

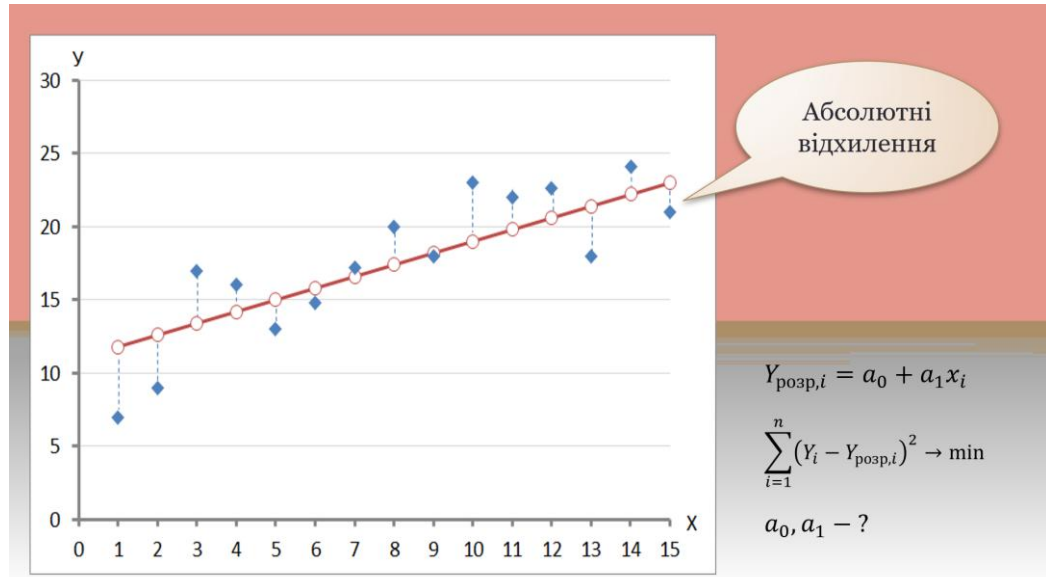

Рис. 2. Метод найменших квадратів

Як видно з рис. 2, метод найменших квадратів виходить із необхідності мінімізації суми квадратів відхилень розрахункових значень досліджуваного показника від вхідних рівнів часового ряду.

Представимо цільову функцію у вигляді:

$$S(a_0, a_1) = \sum (Y_i - a_0 - a_1 X_i)^2 \rightarrow \min$$

Функція S буде мінімізуватись, коли її часткові похідні будуть дорівнювати нулю:

$$\begin{cases} \frac{\partial S}{\partial a_0} = 0 \\ \frac{\partial S}{\partial a_1} = 0 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} \frac{\partial S}{\partial a_0} = 2 \sum_{i=1}^n (Y_i - a_0 - a_1 X_i) \times (-1) = 0 \\ \frac{\partial S}{\partial a_1} = 2 \sum_{i=1}^n (Y_i - a_0 - a_1 X_i) \times (-X_i) = 0 \end{cases}$$

Тоді, система рівнянь з двома невідомими набуває вигляду:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n (Y_i - a_0 - a_1 X_i) = 0 \\ \sum_{i=1}^n (X_i Y_i - a_0 X_i - a_1 X_i^2) = 0 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} \sum_{i=1}^n a_0 + a_1 \sum_{i=1}^n X_i = \sum_{i=1}^n Y_i \\ a_0 \sum_{i=1}^n X_i + a_1 \sum_{i=1}^n X_i^2 = \sum_{i=1}^n X_i Y_i \end{cases}$$

Представимо її в наступному вигляді:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum X_i = \sum Y_i \\ a_0 \sum X_i + a_1 \sum X_i^2 = \sum X_i Y_i \end{cases}$$

З останньої системи лінійних алгебраїчних рівнянь знаходимо невідомі змінні a_0 та a_1 :

$$a_0 = \frac{\sum Y_i \sum X_i^2 - \sum X_i \sum X_i Y_i}{n \sum X_i^2 - (\sum X_i)^2}; \quad a_1 = \frac{n \sum X_i Y_i - \sum X_i \sum Y_i}{n \sum X_i^2 - (\sum X_i)^2}$$

Для знаходження невідомих параметрів інших форм нелінійних регресій, використовують алгебраїчні перетворення для приведення їх до лінійного вигляду. Алгебраїчні перетворення включають логарифмування та заміну змінних. Розглянемо їх більш детально.

2. Парабола другого порядку $y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 x + a_2 x^2$.

Введемо заміну змінних: $x_1 = x^2$.

Тоді, рівняння параболи прийме вигляд:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 x + a_2 x_1.$$

Як бачимо, початкова нелінійна залежність з однією змінною x перетворилась на лінійну залежність з двома змінними x та x_1 . Тобто, маємо випадок множинної регресії.

3. Степенева залежність $y_{\text{розр}} = a_0 x^{a_1}$.

Перш ніж провести заміну змінних, виконаємо логарифмування лівої й правої частин нашого рівняння:

$$\ln(y_{\text{розр}}) = \ln(a_0 x^{a_1}), \text{ звідки отримуємо:}$$

$$\ln(y_{\text{розр}}) = \ln(a_0) + \ln(x^{a_1}) = \ln(a_0) + a_1 \times \ln(x).$$

Далі проводимо заміну змінних:

$$\ln(y_{\text{розр}}) = \hat{y};$$

$$\ln(a_0) = \widehat{a_0};$$

$$\ln(x) = \hat{x}.$$

Тоді остаточне рівняння набуває лінійного вигляду:

$$\hat{y} = \widehat{a_0} + a_1 \hat{x}.$$

Після знаходження методом найменших квадратів невідомих параметрів $\widehat{a_0}$ та a_1 , необхідно розрахувати початкове a_0 , згідно попередньої заміни:

$$a_0 = e^{\widehat{a_0}}.$$

4. Гіперболічна залежність $y_{\text{розр}} = a_0 + \frac{a_1}{x}$.

Введемо заміну змінних:

$$\frac{1}{x} = \hat{x}.$$

Тоді, початкове рівняння прийме лінійну форму:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 \hat{x}.$$

5. Логарифмічна залежність $y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 \ln(x)$.

Введемо заміну змінних:

$$\ln(x) = \hat{x}.$$

Тоді, початкове рівняння знову приймає лінійну форму:

$$y_{\text{розр}} = a_0 + a_1 \hat{x}.$$

6. Експоненційна залежність $y_{\text{розр}} = a_0 e^{a_1 x}$.

Перш ніж провести заміну змінних, виконаємо логарифмування лівої й правої частин нашого рівняння:

$$\ln(y_{\text{розр}}) = \ln(a_0 e^{a_1 x}), \text{ звідки отримуємо:}$$

$$\ln(y_{\text{розр}}) = \ln(a_0) + \ln(e^{a_1 x}) = \ln(a_0) + a_1 x \times \ln(e) = \ln(a_0) + a_1 x.$$

Далі проводимо заміну змінних:

$$\ln(y_{\text{розр}}) = \hat{y};$$

$$\ln(a_0) = \widehat{a_0}.$$

Тоді остаточне рівняння набуває лінійного вигляду:

$$\hat{y} = \widehat{a_0} + a_1 x.$$

Після знаходження методом невідомих параметрів $\widehat{a_0}$ та a_1 , необхідно розрахувати початкове a_0 :

$$a_0 = e^{\widehat{a_0}}.$$

З наведених вище залежностей слід обирати ту, яка надає найвищий рівень достовірності.